

TRENDNACHT 2017:

HET KLIMAAT- GEDRAG VAN BRABANT

Podium Bloos, Breda - 30 november 2017

ONS KLIMAAT, ONS GEDRAG

Ondanks de relatief korte aanwezigheid van de mensheid op deze planeet, is er geen enkele diersoort vóór ons geweest die zijn leefomgeving zó naar zijn hand heeft gezet als de mens. Er is nauwelijks nog een plek op aarde te vinden waar we onze sporen niet hebben achtergelaten. Die alomtegenwoordigheid heeft allerlei gevolgen. Aan het begin van de eenentwintigste eeuw zijn de meeste deskundigen het erover eens dat ons klimaat verandert onder invloed van de mens. We hoeven maar het nieuws te volgen of naar buiten te kijken om te zien dat dat klopt; het weer wordt grilliger en extremer. Zie de recente orkanen Irma en Harvey in het Caraïbisch gebied, zie de extreme droogte in de Hoorn van Afrika, zie de zware onweers- en hagelbuien die grote delen van onze eigen provincie teisterden in juni vorig jaar.

In het recente klimaatakkoord van Parijs spreken 195 landen de ambitie uit om de CO₂-uitstoot flink terug te dringen en de temperatuur deze eeuw met niet meer dan 1,5 graad te laten stijgen. Het succes van dat akkoord staat of valt met het gedrag van overheden, bedrijven, NGO's en – boven alles – gewone burgers.

En juist in dat laatste schuilt de crux: menselijk gedrag is misschien wel het krachtigste instrument dat we hebben om verandering te realiseren. Tegelijkertijd is niets zo lastig als mensen bewegen tot ander gedrag, zeker niet als het gaat om een complex en veelomvattend vraagstuk als klimaatverandering. We worden gestuurd door gewoontes en blijven graag bij het vertrouwde. Als de norm klimaatonvriendelijk is, zijn we geneigd ons daarnaar te gedragen. Het kost moeite verleidingen te weerstaan en onbewuste impulsen te onderdrukken. We willen wel gezonder eten, minder vliegen en energie besparen, maar het echt dóen, is vaak het probleem. Er bestaat een groot verschil tussen intentie en gedrag.

Kortom, de grootste barrières om klimaatverandering tegen te gaan zitten in ons hoofd. Wat doet het veranderende klimaat met ons gedrag? Passen we ons gemakkelijk aan, of zetten we de hakken in het zand? En als we ervanuit gaan dat gedrag wel degelijk beïnvloedbaar is, wat is dan de juiste aanpak? Tijdens de 'Trendnacht 2017: het klimaatgedrag van Brabant' gingen ruim 250 wetenschappers, beleidsmakers, journalisten, ontwerpers en ondernemers met elkaar in gesprek: wat kunnen we doen om het tij te keren?

BRABANTKENNIS
@BRABANTKENNIS

We zijn begonnen! @vloeistofNL opent #trendnacht met performance Hellend Vlak. Aangrijpend. Confronterend. Raak.

DANSEN OP DE KLIMAATVULKAAN

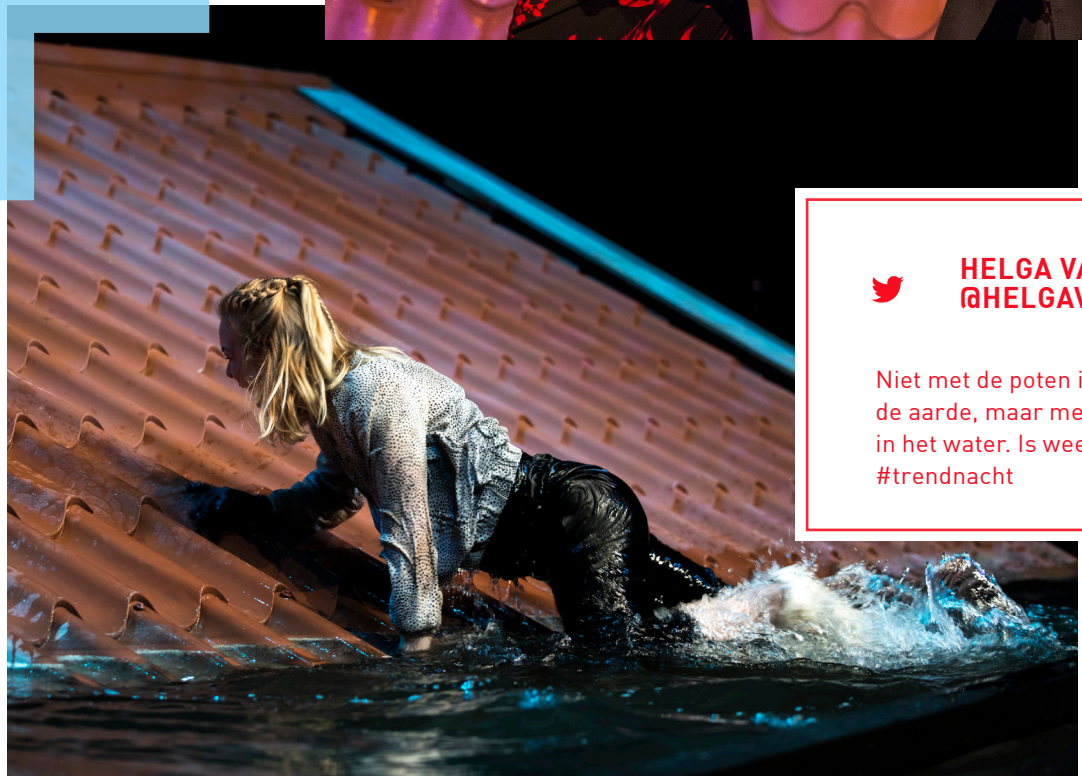
Donkere synthesizerklanken. Een Brabantse vrouwenstem die vertelt over de watersnoodramp van 1953. En vier jonge mensen op een schuin dak dat eindigt in een grote bak met water.

Wat doe je als het water je bijna letterlijk aan de lippen staat? Red je jezelf, of help je elkaar?

HELGA VAN LEUR
@HELGAVANLEUR

Niet met de poten in de klei of de voeten in de aarde, maar met laarzen presenterend in het water. Is weer eens wat anders! #trendnacht

Dansgroep Vloeistof maakt tijdens tijdens de bewerkte versie van haar dansvoorstelling Hellend Vlak de eeuwige dreiging van het wassende water op een indringende manier voelbaar. Een dreiging die, met het veranderende klimaat en de stijging van de zeespiegel in het achterhoofd, opeens weer actueler is dan ooit.

IN ACTIE!

Op 23 juni 2016 spleet de hemel boven Brabant open. De onweers- en hagelbuien die de provincie die dag teisterden waren zó extreem dat de gangbare weermodellen er geen raad mee wisten, vertelt moderator Helga van Leur tijdens de opening.

Dit soort uitschieters zal volgens haar vaker gaan voorkomen, tenzij we in actie komen om het tij te keren. ‘Vandaag draait het om de vraag: wat kunnen we zélf doen om klimaatverandering tegen te gaan? Mijn verzoek aan alle aanwezigen: formuleer voor jezelf drie actiepunten, hoe klein ook. Hoe ga jij je gedrag aanpassen?’

‘De juiste woorden zijn belangrijk. Met een idealistische boodschap verlies je 80 procent van de zaal. Steek je boodschap in vanuit bijvoorbeeld comfort en iederéén luistert.’

PAUL DE BEER - WETHOUDER GEMEENTE BREDA

BRABANTKENNIS
@BRABANTKENNIS

Klimaatverandering wordt te vaak als (post) apocalyps verbeeld: dat maakt mensen bang, eenzaam en schuldig, aldus @jhmommers #freezing #Trendnacht

ONZICHTBARE HELDEN

IJsberen op een smeltende ijsschots, bedreigde steden, apocalyptisch onweer: ons beeld van klimaatverandering wordt bepaald door Hollywood en stockfoto's, houdt onderzoeksjournalist **Jelmer Mommers** van *De Correspondent* ons voor. 'In het ultieme doemscenario wordt klimaatverandering iets waar je je alleen als rijke aardbewoner tegen kunt wapenen, jezelf verschansend in een bunker. Ik wil daar een groen alternatief tegenover zetten: een diverse, groene en leefbare stad. Die stad komt steeds meer binnen bereik, nu de kosten van wind- en zonne-energie en batterijen dalen en de technische mogelijkheden groeien om bijvoorbeeld groene energie op te slaan in waterstof.' Maar waar klimaatverandering volgens Jelmer écht om draait zijn de daden van 'onzichtbare helden': 'Hele gewone mensen die heldhaftige dingen doen.'

'Elke kleine actie inspireert anderen'

JELMER MOMMERS

WATERPLEIN

Een klimaatadaptieve stad past zich gemakkelijk aan aan klimaatverandering, schetst ontwerper **Florian Boer** van *DE URBANISTEN*. Hij laat zien hoe in onder meer Rotterdam en Tiel 'waterpleinen' werden aangelegd, die uitnodigen tot gezellig samenzijn en tot sport en spel, maar die tegelijkertijd onder water kunnen lopen bij extreme regenval. 'Ons volgende plan: de Hofpleinlijn in Rotterdam als waterzuiverend aquaduct.'

'Zie klimaatverandering als een kans'

MATTIJS VAN DALEN - NL GREENLABEL

ALDO DE MOOR
@ADEMOOR

#Trendnacht Florian Boer @de_urbanisten:
#climateadaptation design = combining
functions & values #climatechange

EDWIN WEIJTMANS
@EWEIJTMANS

Verduurzamen en vergroenen schoolpleinen is ook een goed voorbeeld voor klimaatadaptatie. Waterschappen provincie ggd en diverse organisaties gaan hier samen in optrekken aldus Johan van den Hout.

DUWTJE IN DE JUISTE RICHTING

Nudgen, oftewel het ‘meenemen van de burger’ door hem een subtiel zetje in de juiste richting te geven: hoogleraar psychologie Denise de Ridder van het Self-Regulation Lab van de Universiteit Utrecht weet er alles van.

‘Consumenten vinden duurzaamheid wel belangrijk, maar in de praktijk passen ze hun gedrag niet of nauwelijks aan. Mensen handelen nu eenmaal voornamelijk op basis van intuïtie en emotie en hebben maar een beperkt vermogen tot zelfregulatie.’

Toch gloort er hoop aan de horizon, houdt Denise de zaal voor. ‘Het op een juiste manier nudgen is een goede manier om de kloof tussen ‘willen’ en ‘doen’ te overbruggen. Maak de duurzame keuze de aantrekkelijke en vanzelfsprekende keuze, zónder dat je de alternatieve keuze verbiedt. Mensen laten betalen voor een plastic tasje en hen zo stimuleren om hun eigen tas mee te nemen: het is een schoolvoorbeeld van een goed uitgevoerde nudge. Hij biedt mensen keuzevrijheid en geeft ze het gevoel dat ze autonoom keuzes maken.’

‘Je eigen huis is een energiefabriek, een fabriek van verspilling’

KEES JAN DE VET - DIJKGRAAF WATERSCHAP BRABANTSE DELTA

‘Ik heb mijn achtertuin onttegeld’

JOHAN VAN DEN HOUT - GEDEPUTEERDE PROVINCIE NOORD-BRABANT

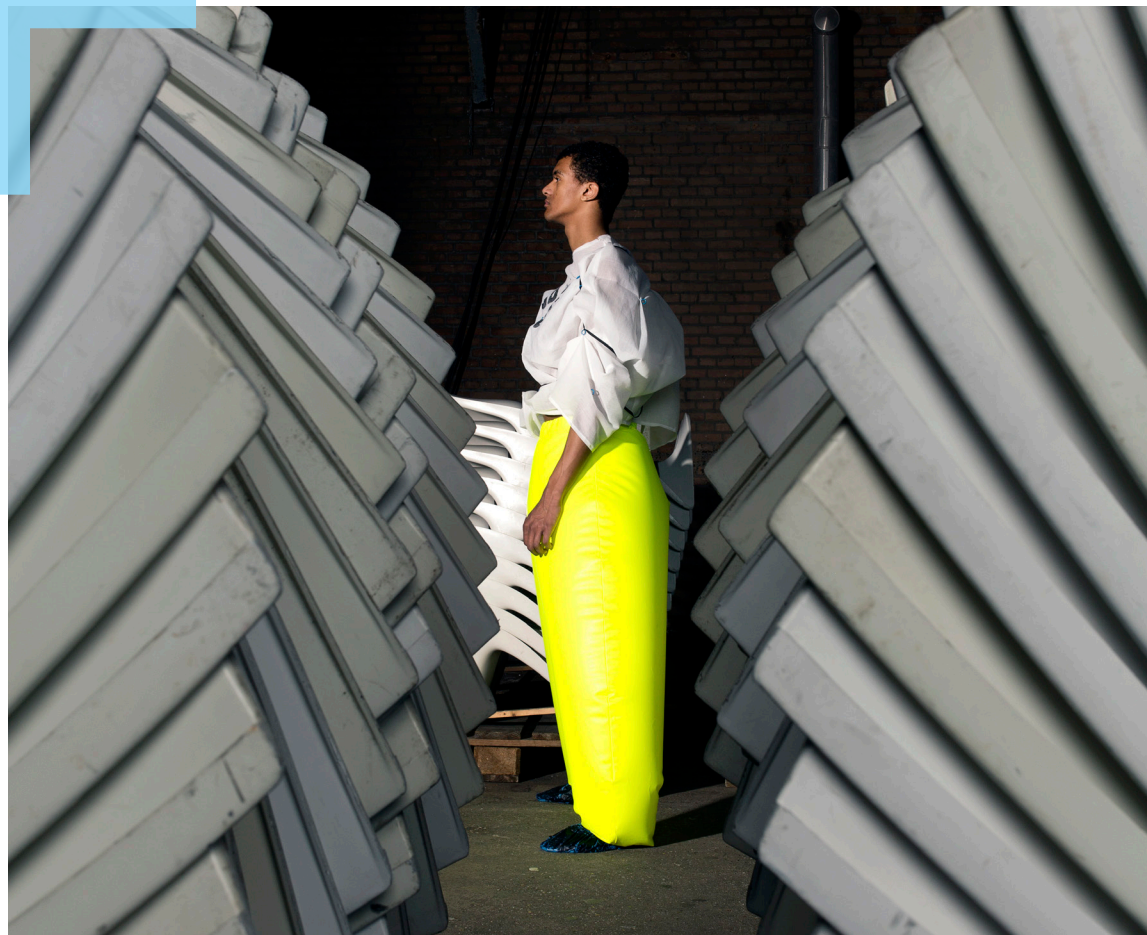
PETER GLAS
@PCGGLAS

@BrabantKennis #trendnacht Klimaatgedrag in @brabant met @keesjandevet, @Johanvandenhout en @helgavanleur. Over “Nudging” - klimaatgedrag stapje voor stapje makkelijk en aantrekkelijk maken.

HEIDI BUIJTELS
@STROOMKRACHT

Mensen willen graag gefaciliteerd worden in hun wens zich duurzaam te gedragen. Mooie aanbeveling #denisederidder #trendnacht

VOOR ALS DE DIJKEN BREKEN

Wat als de Noordpool er gewoonweg niet meer zou zijn? *We'd better brace ourselves...* De collectie van Sarah Lauwaert beschermt tegen de elementen. Een deel van de kleding is zelfs opblaasbaar: klaar voor een overstroming.

 MAURITS KREIJVELD
@WISDOMOFCROWD

@vloestofNL snap nu eindelijk hoe
Sint en Piet dat doen op de daken!

KLIMAATDESIGN

Heidi Buijtelts van BrabantKennis ging in gesprek met designers over hun visie op klimaatgedrag. Als het gaat over klimaat & gedrag is design onmisbaar, stelt watergraaf Peter Glas van Waterschap De Dommel. 'Het is een enorm krachtig middel om een onderwerp aan de orde te stellen bij de burger. Daar kan geen beleidsstuk tegenop.'

Met De Natuurlijke Stad bedacht **Studio 1:1** een creatief concept om de biodiversiteit in Eindhoven te versterken. Laagdrempelige acties zoals het verstrekken van bloemzaad aan hondeneigenaren (tijdens het uitlaten 'zaait' de hond de bloemperken in) zorgen ervoor dat de bewoners niet alleen betrokken, maar ook enthousiast raken, vertelt **Lucas Zoutendijk**.

Fien Dekker hoopt met haar **Rain(a)Way**-tegels stadsbesturen te inspireren anders te kijken naar de inrichting van het stedelijk gebied. Door de tegels komt de natuurlijke cyclus van het regenwater weer terug in de stad.

Janiek van der Palen presenteert het **Selfcient house**: een duurzaam bouwconcept bedacht door

studenten van Hogeschool Utrecht. Het huis is zelfvoorzienend en modulair. Janiek: 'We zijn er niet alleen op uit om ons huis te verkopen. We gaan voor een collectieve verandering van de bouwwereld.'

'Klimaatadaptie: 20% is technologie, 80% is gedrag'

HEIDI BUIJTELS

'Betrek ontwerpers bij aanbestedingen. We hebben hun creativiteit hard nodig.'

PETER GLAS - WATERGAAAF DE DOMMEL

'We zetten creatie, innovatie en conceptontwikkeling in om issues aan te kaarten'

LUCAS ZOUTENDIJK

'We krijgen hulp van de bouwwereld, maar er is ook frictie'

JANIEK VAN DER PALEN

 BRABANTKENNIS @BRABANTKENNIS

Rain(a)way tegels om de natuurlijke cyclus van #regenwater terug te brengen in de stad - de kracht van #klimaatdesign door @fien_dekker #Trendnacht

 HANNEKE VERHOEVEN
@BUREAUVRIJDAG

'Het belangrijkste klimaatakkoord is dat met jezelf' aldus @Andy_Engel op de #trendnacht over #klimaatleren @BrabantKennis

KLIMAATLEREN

In een geanimeerd betoog neemt Andy Engel, kinderboekenauteur en specialist riolering en water bij de gemeente Bergeijk, ons mee in de wereld van de Klimaatjes: een serie kinderboeken over het klimaat.

 JANNEKE HAUSER
@JANNEKEHAUSER

Je hebt de 'verloren generatie', maar wij zijn de '#reparatiegeneratie'! #klimaatjes @JKBOnline @BrabantKennis @Andy_Engel #trendnacht

Met verhalen die tot de verbeelding spreken, maken Andy en co-auteur Judith Koppens ingewikkelde thema's inzichtelijk voor de allerkleinsten. 'Omdat we het van hen moeten hebben. Onze generatie is al lost.'

In hun boeken brengen zij grote vraagstukken terug tot kleine problemen. Muis en Duif hebben na een fikse regenbui natte voeten. En Vos en Kikker smelten weg in de stad. Onderwerpen als wateroverlast en hittestress worden door de Klimaatjes begrijpelijk én behapbaar gemaakt.

Volgens Andy is dat de sleutel tot klimaatadaptatie, óók voor volwassenen: 'Presenteer het probleem groot, en niemand voelt zich aangesproken. Maak het klein en mensen komen in beweging. Daar kun je niet jong genoeg mee beginnen.'

'De wereld van morgen zal eruitzien als de dromen van de kinderen van vandaag'

ANDY ENGEL

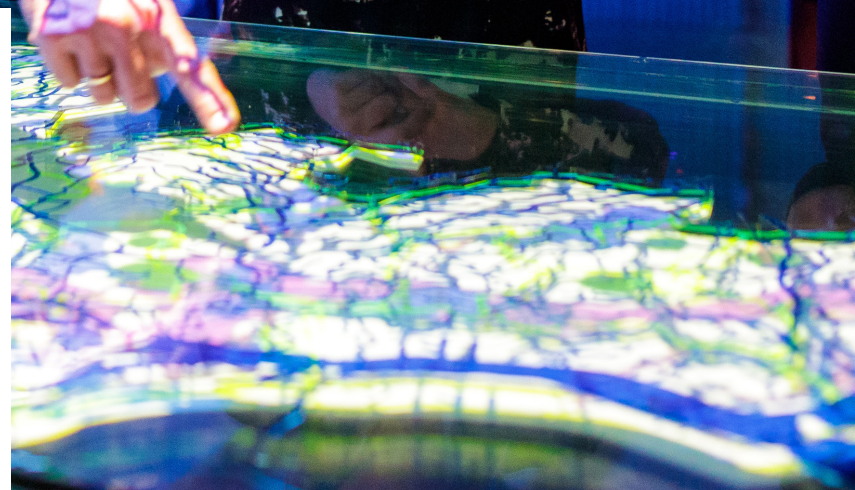

BRABANTSE WATERTAFEL

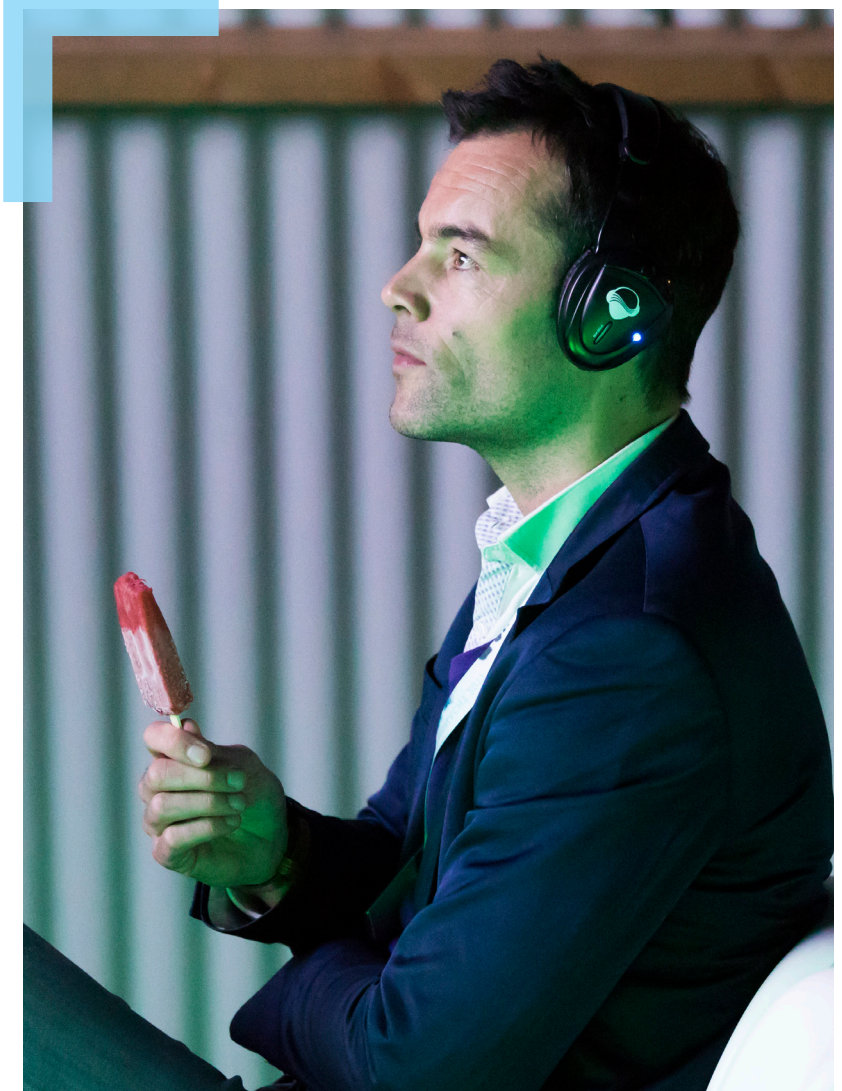
De Watertafel van Studio 1:1 brengt het gesprek op gang. Een middel dat inspireert en verwondert, maar ook een informatieve installatie die van grote waarde is tijdens werksessies rondom de Wateragenda 2030.

Water, planten, vissen en macrofauna uit de Brabantse wateren vormen de levende vulling van de Watertafel. De lagen zijn gemaakt van plexiglas.

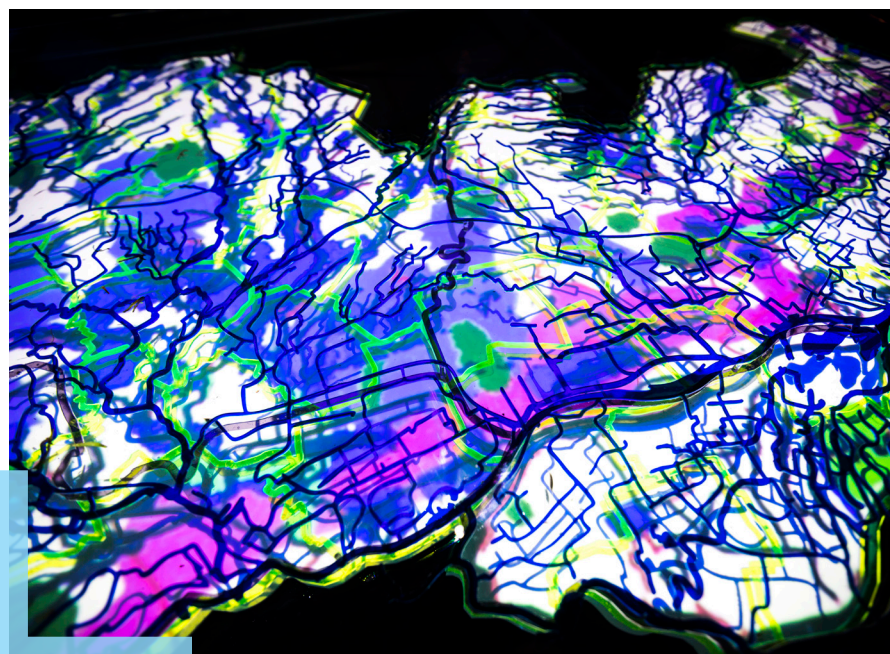
ANNE VAN KUIJK
@ANNEVANKUIJK

Wat is ie mooi! Gisteren op Trendnacht
@BrabantKennis: de Watertafel van
@STUDIO10P1

POP UP CINEMA

Pop Up Cinema brengt film buiten de gebaande paden. Zij organiseerden in de klimaatbioscoop een programma vol kunstzinnige animaties, ingrijpende documentaires en kleine portretten.

'Hoe kunnen we elkaar helpen?
Want we hebben elkaar zó hard
nodig!'

PIET HERMUS

 MANU BUSSCHOTS
@MANUDEELT

Meest treffend op de #trendnacht gisteren: een boswachter, boer @piethermus en verzekeraar die lijden onder klimaatverandering. Nu. 2017. We moeten ophouden te doen alsof dit over onze Kinderen gaat. Dank @evannenowak voor je insteek.

 BRABANT KENNIS
@BRABANTKENNIS

@GijsKloek @achmea: 'we hebben geleerd in de jaren dat we niet alleen duidelijk moeten communiceren maar ook moeten helpen schade te voorkomen.' #TrendNacht

 EVANNE NOWAK
@EVANNENOWAK

Klaar voor een sessie #klimaattherapie tijdens de #Trendnacht2017 #klimaatgedrag! Op zoek naar nieuwe woorden voor een leven met #klimaatverandering

KLIMAATTHERAPIE

'Disclaimer: Klimaattherapie betekent niet dat u een probleem heeft en dat ik u daarbij ga helpen. De aarde heeft een probleem en wij moeten haar daarmee helpen.'

EVANNE NOWAK

Boer Piet Hermus, boswachter Frans Kapteijns en Gijs Kloek van Achmea nemen plaats op de bank bij Evanne Nowak voor een sessie klimaattherapie. Alle drie met een persoonlijk verhaal, alle drie vanuit een andere invalshoek betrokken bij de klimaatveranderingen in Brabant. Maar allemaal zijn ze het eens: de toekomst klimaatbestendig maken moeten we samen doen, we kunnen het niet alleen.

Evanne gaat aansluitend, samen met het publiek, op zoek naar nieuwe toevoegingen aan ons klimaatvocabulaire. Er komen prachtige vondsten voorbij. Leauxiety, casaperdida, milieumelancholie, onbehagenweer... Een aantal van deze taalvondsten krijgen ongetwijfeld een blijvende plaats krijgen in het woordenboek van veel deelnemers.

'Mijn klimaatwoord is Landschapspijn. Ik zie zoveel veranderingen in de natuur, de biodiversiteit gaat enorm achteruit. Dat doet pijn.'

FRANS KAPTEIJNS

KLIMAATGESPREK

‘De aanname dat slechts het zenden van informatie leidt tot actie is achterhaald,’ begint Manu Busschots zijn Klimaatgesprek. ‘Het probleem wordt onder meer veroorzaakt door het bystander effect, de aanname dat ‘er vast wel iemand is die het probleem aanpakt.’

BRABANTKENNIS @BRABANTKENNIS

Klimaatgesprek opstarten, 3 tips van @manudeelt: stel vragen en luister, deel je eigen gevoel en begin niet direct over klimaatverandering, maar voeg het toe. #trendnacht

We moeten zelf aan de slag! Manu geeft het publiek tips, tricks en tools om het klimaatgesprek op te starten, lopende te houden en ten positieve te keren. Niet alleen zeer nuttig voor een privésituatie, maar vooral ook voor ondernemers en beleidsmakers. Hij voorziet hen van nieuwe inzichten over hoe de klimaatboodschap zo goed mogelijk over te brengen en daarmee daadwerkelijk aan te zetten tot actie.

‘We mogen niet achterover leunen en denken dat ‘men’ het klimaatprobleem wel zal aanpakken. Begin bij jezelf!’

MANU BUSSCHOTS

CODE GEEL

Het publiek wordt in stijl verwelkomd.

TEMPERATUREN ROND HET KOOKPUNT

Even afkoelen met een ijsje.

'We mogen niet blijven hangen in onze traditie van 'polderen'. We moeten nu actie ondernemen en we moeten het samen gaan doen.'

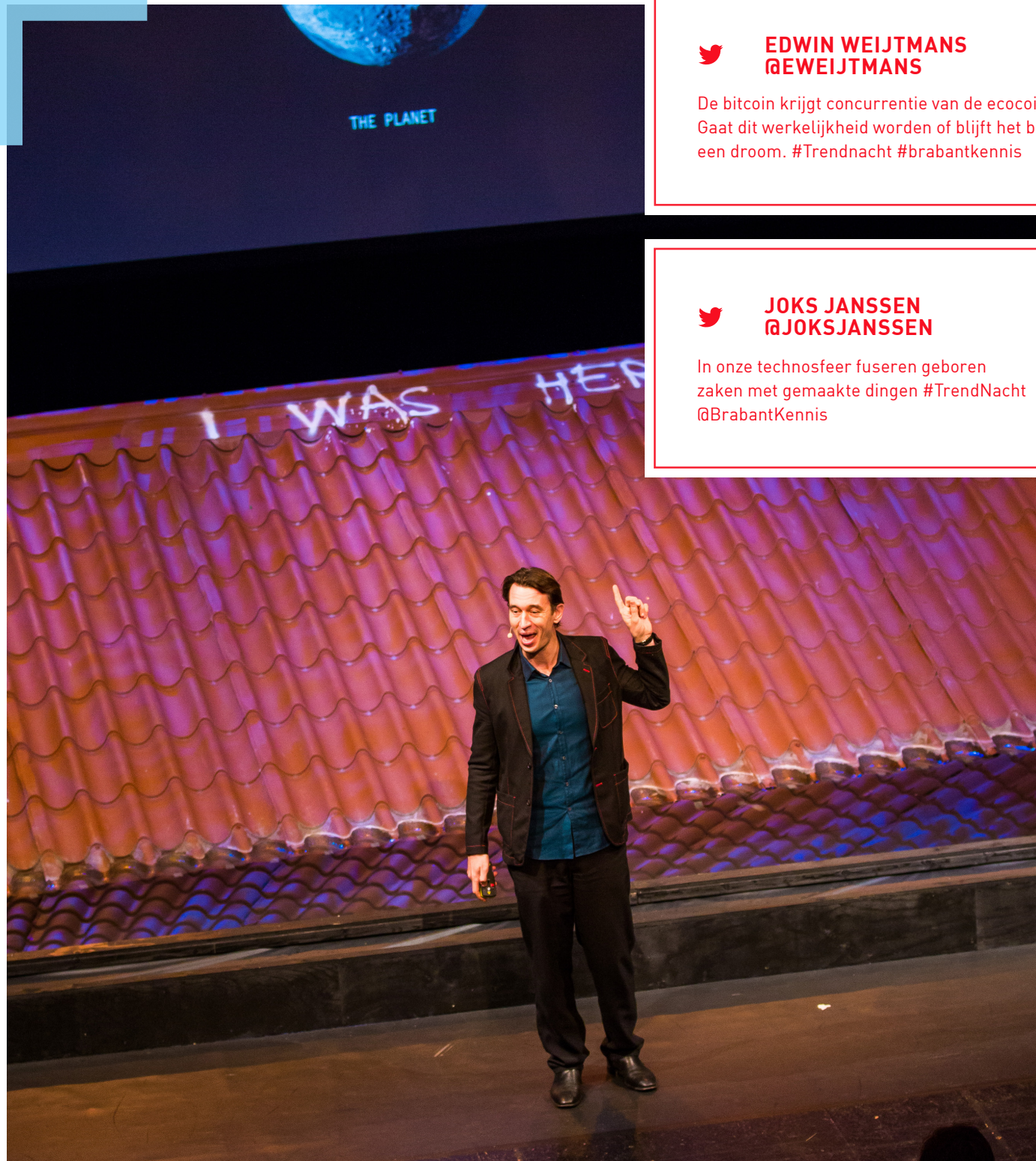
KEES JAN DE VET - DIJKGRAAF BRABANTSE DELTA

THINK OR SWIM

Ervaar hoe Brabant op een creatieve manier bezig is met klimaatadaptatie. Een samenwerking van 14 overheden, waaronder ons waterschap.

EDWIN WEIJTMANS
@EWEIJTMANS

De bitcoin krijgt concurrentie van de ecocoin!
Gaat dit werkelijkheid worden of blijft het bij
een droom. #Trendnacht #brabantkennis

JOKS JANSSEN
@JOKSJANSSEN

In onze technosfeer fuseren geboren
zaken met gemaakte dingen #TrendNacht
@BrabantKennis

ECOMUNT BELOONT DUURZAAM GEDRAG

Waar eindigt natuur en waar begint cultuur? Zijn die twee werelden wel zo gescheiden? En: wat gaat onze eigen toekomst zijn? Het zijn interessante vragen die kunstenaar, technoloog en filosoof Koert van Mensvoort opwerpt.

MARIEKE BEEKERS
@MARIEKEBM

@jannastegeman je was weer een
#feestvoordegeest! Wat een pracht preek
over klimaat en schuld...#klimaatgedrag
#TrendNacht

Hij introduceert het concept van Next Nature: natuur veroorzaakt door mensen. Een wereld waarin we steeds meer worden omringd door technologie, waarin er meer patenten zijn dan soorten, en waarin geprint voedsel, levende steden en wilde robots domineren. Om ecologie en economie te verbinden pleit Koert voor de invoering van de ecomunt: een nieuw valuta die mensen belooft die een bijdrage leveren aan een duurzame wereld.

DUURZAME VALUTA

Lees meer over de 'eco-coin' als duurzame valuta.

DOODZONDE(N)

Na een korte biecht over haar eigen klimaatzonden is het aan theologe Janneke Stegeman om ons de Brabantse nacht in te sturen met een van schuld en boete doordrenkte preek. Als het gaat om klimaatverandering zijn we allemaal zowel dader als slachtoffer, stelt Janneke, maar als westerse mens zijn we toch vooral dader.

'Het allermooiste christelijke ritueel, het halen van een askruisje op de woensdag na carnaval, geeft me een dubbel gevoel: ik voel me tegelijkertijd verbonden met alles én gerelativeerd. Mijn oproep: denk op Aswoensdag aan de wereld.'

JANNEKE STEGEMAN

BRABANT KENNIS @BRABANTKENNIS

Dijkgraaf @keesjandevet en gedeputeerde @Johanvandenhout over gedragsverandering voor beleid. Nieuwe kansen om klimaatbestendigheid te stimuleren in Brabant! #TrendNacht

VEERKRACHT @VEERKRACHT1

@evannenowak @BrabantKennis De #trendnacht laat mij achter met #klimaatactiehonger cq. ik wil alle info van alle workshops van de hele avond zien en nog meer kunnen doen!

ANDY ENGEL @ANDY_ENGEL

De #trendnacht van @BrabantKennis was vooral veel te kort

BrabantKennis kijkt terug op een verfrissende Trendnacht met een bomvol programma. Op donderdagavond 30 november kwamen in PodiumBloos, Breda ruim 250 beleidsmakers, wetenschappers, ondernemers, ontwerpers en studenten samen om te praten over het klimaatgedrag van Brabant.

“Oók op regionaal en lokaal niveau moet de knop om als het gaat om menselijk gedrag dat van invloed is op het klimaat. We moeten van willen naar doen!”, zei **Joks Janssen** van BrabantKennis eerder al in BN DeStem. Deze handschoen werd tijdens de Trendnacht 2017: het klimaatgedrag van Brabant opgepakt. Er werden nieuwe contacten gelegd, handen geschud, plannen gesmeed en verbonden gesloten. Brabant is er klaar voor!

Klimaatverandering laat zich steeds meer gelden in de vorm van extreem weer. Dat zorgt voor gewasschade op akkers en hittestress in steden. Hoe vergroten we de individuele en collectieve weerbaarheid tegen de (onvoorspelbare) gevolgen van klimaatverandering? En hoe zorgen we ervoor dat burgers en bedrijven van hun tuin of terrein een spons maken en de regenpijp de bons geven? Juist daarom is het van belang goed te begrijpen waarom we ons gedragen, zoals we ons gedragen. En wat klimaatverandering wel en niet doet met ons gedrag.

Alleen met (meer) inzicht in wat Brabanders beweegt, komen we tot uitvoering van effectieve oplossingen voor klimaatverandering. De grootste barrières om klimaatverandering tegen te gaan zitten in ons hoofd. Laten we daarom niet wachten op het volgende klimaatverdrag, maar ons richten op het klimaatgedrag van Brabant. Met kleine aanpassingen maken we zelf het verschil.

Joks Janssen

29 november 2017, BN de Stem

LEESGIERIG?

Lees dan het opiniestuk dat Joks Janssen, directeur BrabantKennis, 29 november 2017 in BN De Stem schreef: [Het klimaat verandert, nu wij Brabanders nog.](#)

**KLIK EN BEKIJK OOK ONZE
TRENDNACHT 2017 AFTER MOVIE**

COLOFON

Tekstschrijvers: Hanneke Verhoeven (Bureau Vrijdag) en Joost Peters (Textuur)
Fotografie: Maurice Vinken (Kleurstof) en Hanneke Wetzer
Vormgeving: Bureau Vertigo
Eindredactie: BrabantKennis

Dit is een uitgave van BrabantKennis, november 2017

BrabantKennis verkent op eigen wijze de toekomst van Brabant: onafhankelijk, nieuwsgierig en vernieuwend in vorm. We prikkelen tot nadenken en houden Brabant scherp. Wij observeren, confronteren en inspireren, en dat doen we door trends te spotten, toekomstbeelden te schetsen en nieuwe perspectieven te bieden.

Volg ons op www.brabantkennis.nl of op Twitter [@brabantkennis](https://twitter.com/brabantkennis) en vind ons op [Facebook](#) en [LinkedIn](#) en [Youtube](#).